

از اقتدا در مسجدالاقصی تا مدیریت شبکه تجار

درس‌هایی از تاریخ

برای دیپلماسی امروز تشیع

گفت‌وگو با دکتر کامیار صداقت‌ثمر حسینی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

آیا حمایت روحانیت و جامعه شیعی از مسئله فلسطین، پدیده‌ای متأخر و صرفاً سیاسی است یا ریشه در عمق باورهای دینی و کنشگری‌های تاریخی پیش از انقلاب اسلامی دارد؟ گفت‌وگوی پیش‌رو با دکتر کامیار صداقت‌ثمر حسینی، پژوهشگر تاریخ و ثراث شیعی، تلاشی است برای پاسخ مستند به این پرسش و البته فراتر رفتن از آن.

دکتر صداقت در بخش نخست این گفت‌وگو، با غبارروبی از اسناد تاریخی دوره پهلوی اول و دوم، روایتی شگفت‌انگیز از حضور فعال علمای شیعه در صحنه حمایت از فلسطین ارائه می‌دهد. از تجمعات عظیم سال ۱۳۲۷ شمسی در مسجد سلطانی تهران گرفته تا سند تاریخی و هویت‌ساز حضور آیت‌الله کاشف‌الغطاء در مسجدالاقصی و

اقتدای آگاهانه فلسطینیان به این مرجع شیعی در سال ۱۹۳۱؛ رخدادی که دهه‌ها پیش از شکل‌گیری نهاد‌های رسمی تقریب، نمادی از «وحدت عملی» در برابر صهیونیسم بود. اما اهمیت این گفت‌وگو تنها در بازخوانی تاریخ نیست. استاد در گام دوم، با کالبدشکافی روش‌شناسی استعمارگران - به‌ویژه بریتانیا و چهره‌هایی چون لرد کرزن- به بررسی «آناتومی نفوذ» می‌پردازد. او تشریح می‌کند که چگونه مستشرقین با نقشه‌برداری دقیق از «جغرافیای انسانی» و شناختِ مویرگی افراد و عشایر، بر جوامع اسلامی مسلط شدند.

بخش اول: فلسطین در عمق تراث شیعی؛ فراتر از یک واکنش سیاسی

ه جناب استاد، بحث را از اینجا آغاز کنیم؛ با توجه به تحولات اخیر منطقه، وضعیت منابع تاریخی ما درباره تعامل روحانیت شیعه با مسئله فلسطین چگونه است؟ آیا اسنادی وجود دارد که نشان‌دهنده عمق حضور علما پیش از انقلاب اسلامی باشد؟

بله، قطعاً. اگر با دقت در تاریخ بنگریم و اسناد را چون قطعات یک جورچین (پازل) در کنار هم قرار دهیم، درمی‌یابیم که جامعه ایران T همواره با دغدغه آزادی فلسطین زندگی کرده است. برای آنان مسئله فلسطین مسئله انسانیت و عدالت در دوران معاصر است. ایرانیان با زنج و اندوه فلسطینیان غمگین و با شادی آنان شادمانی کرده‌اند. هرچه تحقیقات جلوتر می‌رود، نمای واضح‌تری از فلسطین در ایران آشکار می‌شود و عرصه‌های مطالعاتی جدیدی در آن کشف می‌شود. استخراج روزافزون اسناد اعلامیه‌ها، تجمعات و فتاوی علما، که استاد محمّدحسن رجبی دوانی در آثار خویش بدان‌ها اشاره کرده است، نشان از حضور علمای تهران و سایر شهرهای کشور در مبارزه با صهیونیسم در اوایل دوره پهلوی اول است؛ از جمله آن‌ها اجتماع اعتراضی علماء در آبان ۱۳۱۲ شمسی (برابر با ۲۰ رجب ۱۳۵۲ قمری / ۱۹۳۳ میلادی) است. در آن زمان که اوج خفقان حکومت پهلوی اول بود و هنوز سال‌ها تا تأسیس رژیم صهیونیستی فاصله داشت، گروهی از علمای تهران در گردهمایی‌ای به ستم‌های وارد بر فلسطین اعتراض کردند. گرچه خبر این اجتماع در رسانه‌های داخلی بازتاب نیافت، اما در جراید فلسطین آن دوره انعکاس یافت. در بیانیه آن گردهمایی، به‌نقل از جراید فلسطین، چنین آمده است:

«ما علما و اندیشمندان اسلامی مقیم طهران، به‌صورت رسمی و با قاطعیت، خطاب به همه دولت‌های شرق و غرب جهان، اعتراض شدید خود را نسبت به ستم‌ها، تجاوزها و سلسله رویدادهای خونینی که بر برداران مسلمانمان در سرزمین فلسطین روا داشته می‌شود، اعلام می‌کنیم و انزجار و نافرסندی عمیق خود را از تمامی آن فجایع، به‌ویژه حادثه درناک اخیر- هجوم نیروهای حکومت تحت‌الحمایه به مسلمانان و تیراندازی به سوی انبوه معترضانِ مدافع حق و میهنشان- ابراز می‌داریم.

ما اراده کشورهای دادگر و وجدان‌های بیدار جهانی را فرامی‌خوانیم تا با توقف روند مهاجرت سازمان‌یافته صهیونیستی، به آنچه اکنون در جریان است، یعنی کشتار بی‌گناهان، جنایات خونبار و سیاست‌های ریشه‌کنی که توسط قدرت‌های استعماری صورت می‌پذیرند، پایانی قاطع دهند. این روند، احساسات انسانی را سخت جریحه‌دار کرده، اندوه عمومی را برانگیخته و دیگر هیچ مجالی برای شکیبایی باقی نگذاشته است.» (۲۰ رجب سال ۱۳۵۲ ق)
مجتهدین و علماء: سیدابوالقاسم کاشانی؛ محمدرضا شیرازی؛ سیدمحمد امام جمعه تهران؛ اسحاق‌بن حبیب‌الله رشتی.^۱
خبر اعتراض علمای تهران در دیگر نشریه فلسطینی آن دوران یعنی «الجامعه الاسلامیه» نیز آمده است.^۲

بازتاب اجتماع علمای تهران در محکومیت صهیونیسم و اقدامات استعمار بریتانیا در فلسطین. ۲۰ رجب ۱۳۵۲ ق «کبار مجتهدی الشیعه فی ایران احتجاج‌چهم علی‌المظالم‌الناله بفلسطین»

نقطه عطف این گفت‌وگو، پیوندزدن آن تجربه تاریخی به نیازهای راهبردی امروز است. دکتر صداقت با نقد پژوهش‌های صرفاً توصیفی، بر ضرورت گذار به «داده‌کاوی» (Data Mining) و استفاده از هوش مصنوعی برای تحلیل شبکه‌ها تأکید می‌کند. ایشان با طرح ایده «دیپلماسی اقتصادی هوشمند»، مصداقی عینی را روی میز می‌گذارد؛ اینکه چگونه می‌توان بدون انتقال پول نقد و تنها با «داشتن اطلاعات دقیق از شبکه تجار شیعه» و هدایت خریدهای دولتی (مانند برنج و چای)، بنبیه مالی شیعیان در کشورهایی نظیر هند را تقویت کرد و «اطلاعات» را به «قدرت» تبدیل نمود. این گفتار، نقشه‌راهی است از دیروز مبارزه تا فردای مدیریت صحنه؛ متنی که خواندن آن برای پژوهشگران حوزه، فعالان دیپلماسی فرهنگی و علاقه‌مندان به تاریخ معاصر، دریچه‌هایی نو خواهد گشود.

در مبارزات ایرانیان علیه صهیونیسم نام آیت‌الله سیدابوالقاسم کاشانی ، چه در دوره پهلوی اوّل و چه در دوره پهلوی دوّم که حضوری پرنگ‌تر یافت، برجسته است و استقبال مردم از فراخوان‌های وی خصوصاً اجتماع عظیم مردمی در سال ۱۳۲۷شمسی در مسجد سلطانی تهران پرشور بوده‌است. پس از جست‌وجوی فراوان، به تصویری از تجمع سال ۱۳۲۷ شمسی در مسجد سلطانی تهران دست یافتم که ازدحام حیرت‌انگیز مردم را در حمایت از فلسطین نشان می‌دهد.

هفته‌نامه صبا (۵/ ۳/ ۱۳۲۷ش)

عصر جمعه در مسجد شاه چه خبر بود؟ تهران، شماره ۱۹۱، ص ۱

یا در نشستِ جمعیتِ «اتحادیه مسلمین» در استقبال از علما در تهران ۷۰ خرداد ۱۳۲۷ شمسی. شاهد حضور مردم و داوطلبانی کفن‌پوش و آماده جهاد در فلسطین هستیم. در آن سال‌ها اسامی شهید نواب صفوی، شیخ مصطفی رهنما، سیدغلامرضا سعیدی بیرجندی، حاج سراج انصاری و دیگران بسیار مطرح است. استاد محمدرضا حکیمی در کتاب «عاشوراء غزه» اشاره دارد که به چشم دیده که در آن دوران، در فیضیه قم دفاتر ثبت‌نام اعزام مجاهدان داوطلب به فلسطین توسط مراجع عظام شیعه بر پا شده بود. اینکه آیا نشانی از آن دفاتر یا بتوان یافت و تا چه اندازه موجود است، جای تحقیق دارد و ای کاش تاریخ حوزه علمیه قم و حوزه‌های علمیه امامیه، در دفاع از فلسطین به‌صورت فیلمی مستند بر پایه اسناد و مدارک آن دوران به تصویر کشیده شود.

تصاویری ازدحام جمعیت اتحادیه مسلمین در استقبال از علما در گردهمایی اتحادیه مسلمین (۷ خرداد ۱۳۲۷ش / نمایی از جلسه آقایان حاج شیخ عبدالحسین شوشتری و حاج سراج انصاری (آئین اسلام، ۱۴/ ۳/ ۱۳۲۷-۱۰-۱۱)

نام نویسی مردمی از مجاهدان

برای جهاد در فلسطین در اهواز – ۱۳۲۷ شمسی.

فتوی جواز سهم امام برای حفظ بلاد اسلامی

از آیت‌الله‌العظمی سید محمدتقی موسوی خوانساری

(نامه هفتگی پرچم اسلام، ۲۵ شهریور ۱۳۲۷:۱)

نمونه‌ای از کارکارتوهای جراید مذهبی در ۱۳۲۷ شمسی

(نامه هفتگی پرچم اسلام)

نمایندگان ایران در مؤتمر اسلامی ۲۷ رجب ۱۳۲۹ ق

در بیت‌المقدس (روزنامه وظیفه ۹ بهمن ۱۳۳۸:۱)

ه **آیا این کنشگرهای در آن زمان بازتابی هم در خود فلسطین داشت؟**

بله؛ نکته مهم دقیقاً همین‌جاست. فلسطینی‌ها از دیرباز سطح بالایی در مطبوعات و روزنامه‌نگاری داشتند؛ به‌گمانم در مقاطعی حتی بالاتر از ایران و این به‌خاطر نیاز آنان به اطلاع‌رسانی درباره اشغال فلسطین بود. مطبوعات در فلسطین، و به‌طور کلی در شامات و مصر که بسیاری از خبرنگاران فلسطینی در آنجا حضور داشتند، توسعه یافته بود. حتی ایرانیان نیز در دوره‌ای در مصر به انتشار روزنامه مبادرت می‌کردند. در حین مطالعه به سندی در نشریات آن زمان برخوردم که گزارشی از حضور آیت‌الله محمدحسین کاشف‌الغطاء ، از علمای بزرگ شیعه، در فلسطین ارائه می‌کند. ماجرا به سال ۱۳۱۰ شمسی (۱۳۵۰ قمری) بازمی‌گردد؛ یعنی در اوج خفقان دوره رضاشاهی در ایران.

از اسناد تقریبی اقامه نماز وحدت‌آفرین در مسجدالاقصی

به امامت آیت‌الله کاشف‌الغطاء – حادث خلیف

فی تاریخ فلسطین (الجامعة العربیه، ۳/ رمضان ۱۳۵۲:۱)

ادامه در صفحه ۵